

Megy a gyűri vándorútra, I–II.

(Gondolat és Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1982. 864 old.)

A szlovákiai magyar nemzetiség szellemi néprajzának témaköréből első ízben jelent meg egy tájegység összes gyűjtőpontját átfogó kiadvány. Jó lenne, ha a kiadó a jövőben is szem előtt tartaná hasonló dolgozatok válogatását.

A szerző nem hivatásos néprajzkutató, hanem pedagógus, aki oktató-nevelő munkája mellett, tudatos, szervezett, több éve tartó néprajzi gyűjtőmunkára vállalkozott a jelenlegi galántai járás, a szűkebb értelemben vett Mátyusföld falvaiban. A járás 52 településének 35 magyar vagy nagyrészt magyar lakta községét, illetve azok alapiskoláit látogatta meg s jegyezte le a két kötetbe foglalt 1139 gyermekjátékot és mondókat 1305 adatközlőtől. Ilyen jellegű gyűjtést e témakörben, az 1939–43 években, Bakos József végzett a vidéken. Gágyor József többszörösére bővítette a Bakos által bemutatott válogatott számát. A játékok csoportosításánál a dr. Kerényi György által kidolgozott játékrendszert vette alapul, kibővítve a játékszerekkel (gomb, golyó, bot, labda) kapcsolatos mondókákkal.

Anyagát két fő csoportra osztotta. Az első kötetben szerepelnek az énekes, a másodikban a nem énekes játékok. Gazdagabbnak, színesebbnek és terjedelmesebbnek mutatkoznak az első részben levő „énekes játékok”, melyek funkcionális jellegük miatt csoportonként kerülnek bemutatásra az alábbi hét fejezetben: *I. Egy-két gyermek* – (azaz egyszemélyes dalok és mondókák, egyik játéka a másikkal); *II. Egyik a másik helyébe* – (szerepjátszó és váltójátékok, párcserélő játékok, versengő váltás); *III. Egyik a másik mellé* – (kiolvasók, kifordulók, leánykérő játékok, hidasjátékok és rokonaik, ludasjátékok és rokonaik, neveltető motívum a különböző játékcsoportokban, zálogosok, zálogkiváltás); *IV. Egyik a másik mellett* – (sokféle vonulás, táncok, alakoskodások); *V. Kapcsolódó és átalakuló játékok* – (kapcsolódó játékok, játékok a szokásostól eltérő befejezéssel); *VI. Különleges játékok* – [II-szerűek (szerepváltó játékok), III-szerűek (fogó-gyárapodó) IV-szerűek (alakoskodás)], *VII. Felnőttek játékaik ölbeli gyermekkel* – (círóka-maróka-félék, hintáztató-, lovgoltatófélék, altatók).

A második kötet tartalmazza a „nem énekes játékokat”, a következő csoportosításban: Ugrálások, Labdajátékok, Golyó- és gombjátékok, Kavicsjátékok, Pénzjátékok, Írásos és rajzolás játékok, Jöslások és az Egyéb kategória.

A szerző a Függelék, jegyzetek részben, 165 oldalon foglalkozik az egyes szöveg-, illetve játékváltozatok részletesebb magyarázatával.

A gazdag szájhagyomány jól kivethető megannyi mondókában (amelyek jól tükrözik művelődéstörténetünk, történelmi eseményeink emlékeit is), ezért a szerző energiáját meghaladó, szigorúan fonetikus lejegyzésre már nem vállalkozott. Csupán az átlagostól eltérőbb, kirívóbb nyelvjárási jelenségeket tünteti fel. Ugyanitt, a Szójegyzék részben, részletes magyarázatot fűz a köznyelvtől eltérő szókincs összefüggéseivel és kölcsönhatásaival. Ugyanígy a nyelvjárási alakok jelentésmagyarázata is itt történik. Ezt követi az adatközlők névjegyzéke, illetve a rövidítések és jelek magyarázata.

Ha áttekintjük az adatközlők névjegyzékét, megállapíthatjuk, hogy a fiatalabb korosztály (a 13–15 évesek) jóval nagyobb számban vannak képviselve, mint a középső, illetve idősebb korosztály. Ez gyakorlatban annyit jelent, amit a kötetek anyaga is bizonyít, hogy több „mai” játékkal, mondókával találkozunk, mint pl. a 60–70 éves korosztály gyermekekorából származókkal. A huszonévesek korosztálya pedig, egy-két kivétellel, csaknem hiányzik a gyűjtésből.

Ha el is fogadjuk a szerző objektív hivatkozásait, s eltekintünk a fényképdokumentáció hiányától, bár azok kétségkívül emelték volna a könyv értékét, az illusztrációs rajzok (nem sematikus szinten!), legalábbis az eszközjátékok esetében, élvezhetőbbé tették volna a szöveget. A játékok betűrendes, illetve tematikus mutatói elősegítették volna a könnyebb tájékozódást, áttekintést.

Végezetül kiemeljük azt a sajnos valós tény, amit a szerző tapasztalt gyűjtése során: „... szinte minden egyes községben elhangzott pedagógusok szájából az a vélemény, hogy a gyerekek már nem ismerik a népi gyermekjátékokat, vagy csak keveset ismernek közülük... Sajátos tény, hogy pedagógusaink többsége nem ismeri eléggé a gondjaira bízott gyermekek iskolán kívüli életét...”

Dr. Varga László

Franz Simon:

Bäuerliche Bauten und Geräte Südburgenland und Grenzgebiet¹

(Oberschützen, Burgenland, 1981. 540 old.)

A szerző Burgenlandban él, Felsőlővőn. Hosszú évek fáradságos, időt és pénzt nem kímélő munkájával összegyűjtötte Dél-Burgenland többnemzeti-ségű parasztságának gazdasági eszközeit, a nagyméretű szőlőprésektől és szekerektől a legegyszerűbb cséphadaróig. Kibérelt egy szép, múlt században épült árkádos házat, s ott rendezte be helytörténeti múzeumát.

¹ Paraszti épületek és eszközök Dél-Burgenlandban és környékén

Franz Simon nem szakképzett néprajzos, se nem történész vagy muzeológus. Középiskolai rajztanár, akinek a rajz mellett a legnagyobb szenvedélye a régi paraszti és kisnemesi tárgyak gyűjtése, bemutatása és – mint könyvei bizonyítják – feldolgozása. Így tehát mégiscsak muzeológus és néprajzos, mert a gyűjtéshez és feldolgozáshoz nem elég a megszállottság, szakértelemre is szükség van, s tudományos kutató is, amit mi sem bizonyít jobban más, mint nemrégén megjelent könyve. A könyv folytatása annak a munkának, amely 1971-ben jelent meg *Bäuerliche Bauten in Südburgenland* címmel. Míg abban a kötetben a szerző szinte kizárólag a Felső-Örség paraszti építményeit dolgozta fel; új, már méreteiben is tiszteletet parancsoló könyvében – mely közel félszáz eredeti tollrajzot tartalmaz – a szerző kiterjesztette gyűjtőmunkáját Burgenland 3 járására, Alsó-Ausztria és Steiermark egy részére, valamint Vas megyére. Franz Simon Dürerrel együtt vallja, hogy az ember legnemesebb érzéke a látás. S valóban, a szerző aprólékos, mindenre kiterjedő, méretarányos rajzait szemlélve belefeledkezünk a vidék parasztságának mindennapi életébe, együtt élünk vele, együtt járjuk be az épületeket, együtt használjuk a gazdasági eszközöket. Az olvasó csodálkozása lapról lapra nő, részletes leírt lát egy parasztportáról, annak eszközeiről, azok történetéről – s mindezt rajzban.

A könyv két részre tagolódik. Az első részben a paraszti építményeket, lakóházakat és gazdasági épületeket, a parasztportákat térképezi fel. Simon közli az épület pontos címét, építési és átépítési idejét, tulajdonosának nevét, az épület anyagát, a különböző helyiségek berendezését, régi és mai használatát. A második rész a paraszti munkaeszközöket mutatja be. Nemcsak részletesen ábrázolja őket, hanem leírja, hogy miből és hogyan készítették, mikor, mire, hogyan használták. Sorra veszi a földművelő- és aratóeszközöket, az állattartásnál használt szerszámokat, a szállítóeszközöket, a háztartások mindennapi használati tárgyait, a méhészet, a feldolgozás munkaeszközeit stb. Ezzel Simon tulajdonképpen a népelet, a paraszti gazdálkodás részletes forgatókönyvét adja rajzban.

A könyv Vas megyei és burgenlandi anyagának összehasonlításánál döbbenhetünk rá arra – főleg azok, akik nem jártak Burgenland szóban forgó falvaiban – hogy nálunk a régi házak legtöbbször már lebontották vagy annyira átépítették, hogy rájuk sem lehet ismerni. Nárái, Perénye, Gyöngyösfalu, Ják, Egyházashollós stb. falvakban a kockaházak divatoznak, csak a gazdasági épületek egy része a régi. Az igazsághoz azonban az is hozzátartozik, hogy vidékünkön – főleg ezekben a falvakban – csak elvétve találunk árkádós épületeket, melyeknek anyaga és mérete jóval inkább időtállóbb, sőt alkalmasabb a mai élet igényeihez való belső átalakításra, mint ahogyan azt a burgenlandiak felismerték és szorgalmazták.

Franz Simon könyvéhez nemcsak szakértelemre – néprajzira és művészire egyaránt – volt szükség, hanem komoly, kitartó kutatómunkára. A mű a

szerző saját kiadásában jelent meg, Theodor Kéry, Burgenland tartományfőnökének előszavával. A könyvet nemcsak néprajzkutatóink, hanem néprajz szakos egyetemistáink figyelmébe is ajánljuk, mert hisszük, hogy tankönyvként, segédeszközként kiválóan felhasználhatják.

Ács Zoltán

A Borsodi Szemle repertórium (1968–1977)

Összállította:

dr. Székelyné Forintos Judit

(A II. Rákóczi Ferenc Könyvtár kiadása. Miskolc, 1982. 234 old.)

Ma, amikor hazánkban évente három és félnégyezer önálló könyv jelenik meg, s a folyóiratok, napilapok, hetilapok, több-kevesebb rendszerességgel napvilágot látó periodikák ezrelék ottják a cikkeket, tanulmányokat, szinte lehetetlen lenne eligazodni a különféle segédletek, a különféle publikációkat más-más módon feltárt munkák nélkül. (Velük sem könnyű!) Különösen örömmel üdvözölhetnek minden effajta kiadványt a honismereti kutatók, akik a legkülönbözőbb módszerekkel, más-más célok által vezetve vizsgálják szűkebb-tágabb vidékük hagyományát, múltját, gyakran jelenét. Különösen nagy örömmel köszönhetik a Borsodi Szemle most megjelent repertóriumát a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei honismereti kutatók, akiket a rendkívül nagy területű, 365 település magába foglaló, geográfiailag, történetileg, néprajzilag gazdag tagolt megyéjük kutatása gyakran állít nehéz feladat elé.

A *Borsodi Szemle* 1956 óta jelenik meg (leszámitva az 1957-es esztendő) rendszeresen, kezdetben a Társadalmi és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat, majd a TIT megyei szervezetének és a megyei, valamint Miskolc városi tanács folyóirataként. A mostani repertórium előzményét 1968-ban adta közre *Kluger Lászlóné* (A Borsodi Szemle repertórium 1956–1967).

Jelen munka szerkesztésében, módszerében követi a korábbi repertóriumát. Az anyagát időrendben, egy-egy számon belül a megjelenés sorrendjében közli. Az anyagban való eligazodást betűrendes mutató segíti, amely a leelőhelyre utalva feltárja a szerzők nevét, az írásokban szereplő személyek nevét, a földrajzi neveket és a legfontosabb tárgyszavakat.

1968–1977 között *Sárközi Andor*, *Oltyán Béla* és *Kun László* – egymást követő – főszerkesztősége alatt a Borsodi Szemle tág teret nyújtott a helytörténet, az irodalom, a néprajz kutatási eredményeinek, s fontos fóruma volt a Borsod megyében folyó honismereti kutatásoknak. Sajnálatos a Borsodi Szemle profiljában az elmúlt esztendőkből bekövetkezett változás, amelynek következtében jórészt kívül rekednek a helytörténeti, művelődés-történeti írások.

Viga Gyula